

Avsnitt 31: Undervisning på distans - Anders om hur du anpassar undervisning på distans för elever med grav synnedsättning eller blindhet

INFORÖST: Vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar för att alla barn, elever och vuxenstudierande oavsett funktionsförmåga ska nå målen för sin utbildning. I podden förklarar, fördjupar och diskuterar vi specialpedagogik och ger goda råd till dig som arbetar i eller har barn som går i förskolan och skolan.

ERIKA: Varmt välkommen till podden Lika värde. I det här läget som nu råder har vi lämnat vår ordinarie studio och spelar in podden digitalt i stället, och det kan komma att påverka ljudet en aning. Under den här våren så sätter vi fokus på hur omställningen som coronapandemin innebär har påverkat skolan och undervisningen, och då sätter vi också förstås ett särskilt fokus på situationen för elever i behov av stöd. Jag som leder samtalet heter Erika Bergman och arbetar som pressekreterare på Specialpedagogiska skolmyndigheten. Och i dag har jag med mig Anders Sennerö, rådgivare här på SPSM, som har lång erfarenhet av att ge stöd till skolor som möter elever med synnedsättning och elever med blindhet. Varmt välkommen hit, Anders.

ANDERS: Jättetack, Erika.

ERIKA: Och i dag kommer vi att prata om elever med svår synnedsättning och blindhet. Och det här är ju en grupp elever som inte är så stor. Men det vi vet är att det är däremot en stor utmaning att få undervisning på distans att

fungera för de här eleverna. Vilka signaler har ni fått, som jobbar och möter både verksamheter och elever med synnedsättning och blindhet att det går. Hur fungerar den här undervisningen på distans för dem?

ANDERS: Ja, men precis. Det var ju precis det vi undrade också när vi fick reda på det här regeringsbeslutet att man skulle införa distansundervisning för gymnasieskolorna och vuxenutbildningen. Att hur kommer det här gå för den här gruppen som vi tänker behöver så otroligt mycket stöd i den vanliga verksamheten? Så redan dagen efter det här beslutet kom, så kontaktade vi de gymnasieskolor i landet som vi vet har elever med blindhet, eller punktskrift som läsmedium, för att ta reda på hur planerade de att göra nu då, i den nya situationen? Och vilka tekniska lösningar skulle man göra, och hur ser man på sina roller i det här nya? Och det var faktiskt helt fantastiskt vilken respons vi fick på det här, både på telefon och mejl. Och det man ser, det är att det är otroligt många faktorer som påverkar möjligheten att bedriva undervisningen på distans, och vilka anpassningar man gör. Det handlar ju om motivation hos eleven, hur länge man har läst till exempel punktskrift eller haft sin synnedsättning då, och vilken kompetens man har på skolan, och elevens kompetens också då. Och mycket har handlat om att testa sig fram i dialog med eleven. Så att väldigt mycket i början handlade om att testa, och det var väldigt lite kontakt egentligen från skolorna. Nu börjar vi höra mer från dem. Nu har det här hunnit landa lite mer. Men en stor sak som vi har fått signaler på, det är det här att vilken omställning det har varit i rollerna. Kring en elev med svår synnedsättning och blindhet så finns det ju alltid

en anställd extra resursperson för att ihop med läraren planera och tillgängliggöra undervisningen då. Och det har handlat om att anpassa, plocka fram konkret material, taktilt material, att skriva ut dokument till exempel i punktskrift eller att vara med och syntolka undervisningen och rita och förklara och så där. Och nu sitter eleven hemma, och resursen och lärarna är på ett annat håll. Och det har varit en stor omställning för skolorna, och utmaning, att hitta nya lösningar och hur man ska anpassa det här stödet då. I går pratade jag med en skola som har en elev som sitter hemma då, och där upplever eleven mindre stress jämfört med tidigare. Man har mer tid faktiskt att jobba hemma, och saknar inte det här sociala. Men andra elever och skolor har beskrivit hur det här sociala har drabbat eleven mycket hårdare än för de seende. Att det inte är lika lätt att ta del av chattar och sånt där. Så för den här målgruppen har det handlat väldigt mycket om att hitta tekniska lösningar. Alltså, det är tekniska utmaningar när det gäller tillgängligheten.

ERIKA: Men då ... Alltså, just det här då i såna fall att kunna ha en dialog i gång med sina klasskompisar och så, det är det som kan vara extra utmanande då?

ANDERS: Ja, det är i alla fall en riskfaktor som är ... De här chattfunktionerna som finns i det här, det går mycket snabbare, det är svårare att både se om man jobbar med förstörande hjälpmedel, men också om man jobbar taktilt, att skärmläsaren ska kunna få reda på vad som skrivs i chatterna och sånt där också. Så det handlar väldigt mycket om att skolan använder teknik som faktiskt eleven

behärskar och kan komma åt också. Och det är inte så lätt, för skolorna använder ju helt olika kommunikationsverktyg, de här videoverktygen som finns för undervisningssituationerna.

ERIKA: Just det. Men vad skulle du säga att det är viktigt att tänka på? Utifrån, också då, tänker jag, de här rapporterna som ni har fått, vad är viktigt att tänka på för att det ska fungera också?

ANDERS: En framgångsfaktor, det är att utgå från den tekniken som eleven redan kan. Alltså, lyssna till eleven och se. Hellre det än att introducera ny teknik, för det tar väldigt lång tid att lära sig den tekniken, och vissa av de här miljöerna är inte fullt tillgängliga heller, med de här skärmläsningssprogrammen som eleverna har. Och ibland handlar det om elevens kompetens, som faktiskt inte är på den nivån. För det fungerar mycket, mycket bättre för de elever som har bra digital kompetens och som är teknikvana och har fått möjlighet att i den vanliga undervisningen ha kunnat träna på det här och bli då självständiga i sitt distansarbete. Och för andra har det inte fungerat alls. Så det är en utmaning. Så att välj teknik som eleven känner sig trygg med. Och jag tänker så här, oavsett elev så ska alla få en chans att delta i den här gemensamma genomgången på länk till exempel, så att man inte hamnar utanför klassammanhanget. Alltså, så om eleven inte kan hantera ett videoverktyg, så kan ju en lösning vara att läraren faktiskt ringer upp eleven på telefon innan föreläsningen, så att eleven får tillgång till föreläsningen via lärarens högtalartelefon då, under lektionen. Och det gäller som sagt

... Vi pratade om tidigare att den här informella kommunikationen mellan eleverna behöver också ske i ett format som eleven kan komma åt för att inte riskera att hamna utanför.

ERIKA: Just det.

ANDERS: Ja. Och sen så handlar det också om det här med ... Saker jag tänker på när det gäller tekniken, det är att syntolkningen som läraren gör normalt i den vanliga undervisningen framme vid tavlan, den behöver ske nu också, och i ännu högre grad när man sitter och har en skärm framför sig. För att de här skärmläsningssystemen som eleverna har, som läser upp informationen, de kommer inte åt det som läraren visar och delar på skärmen, den texten. Utan det måste då läsas upp hela tiden, tolkas. Och antingen så har man en resurs som gör det, och den sitter ju inte bredvid längre. Då måste den vara uppkopplad på en telefon till exempel, och då blir det här dubbla auditiva fokuset kanske att eleven ska både lyssna till en lärare som pratar och resursen som syntolkar i telefonen. Så att det ... Och mycket handlar också om att förbereda material. Eleven måste få materialet innan, till exempel i Word-format eller om man behöver en taktil bild inför en lektion och sånt där. Alltså, framförhållning är också viktigt i det här. Tekniken som vi fortfarande pratar om så finns det fysiska föremål som behöver komma in också, för att det ska kunna bli delaktigt då.

ERIKA: Det låter ju som att det är ganska ansträngande, tänker jag, eftersom att du beskriver flera olika fokus som man som elev behöver ha. Har ni fått någon återkoppling kring det?

ANDERS: Nej, men det är det som är utmaningen. Det går så mycket fortare allting på datorn, och det händer mycket. Och vi förstår inte riktigt det här att eleven som sitter vid sin dator hemma, antingen med förstora med hjälpmedel eller med Jaws då till exempel, som är det vanligaste skärmläsningens programmet för de som har en blindhet, att samtidigt som läraren står och pratar så ska jag hinna se texten, förstora upp den eller lyssna till den, för att jag har [hör inte 0:06:38] med min skärmläsare. Och då blir det två stycken röster som pratar, både datorns talsyntes och lärarens röst samtidigt. Och det här kan vara svår krock för eleven att ha i datorn samtidigt. Så en lösning som en del skolor har gjort, det är att lärarens föreläsning tar man i en mobilapp i stället. Så att datorn bara hanterar elevens vanliga program då, till exempel Word-filer och så där.

ERIKA: Men programmet, hanterar det då syntolkning eller hanterar det någonting annat [hör inte 0:07:04]?

ANDERS: Nej, programmet ... Ja, programmet i datorn då läser upp det som finns på till exempel ett Word-dokument som eleven ska kunna följa. Eller om man sitter och antecknar samtidigt som läraren har en genomgång, till exempel, så får eleven hela tiden uppläst vad den skriver, eller kunna läsa på punktskriftsskärm om den har en sån. Men samtidigt så måste man kunna lyssna till lärarens föreläsning och information, eller om klasskompisar gör någonting. Så det är väldigt mycket fokus på flera håll som är en utmaning för både de som har lite syn och de som inte ser alls. Och många gånger så har vi märkt att just det här videoverktyget

som skolorna använder, det finns ju många olika, är oftast enklare att använda i en app än i datorn.

ERIKA: Okej.

ANDERS: Så att man tar del av föreläsningar via appen i stället då. Och då är man ju fri att sitta och ha datorn som vanligt, att sitta och anteckna i sin egna ... eller skriva sina uppgifter på då. Och då har man möjlighet också att lägga bort den ena hörluren till exempel, om man vill fokusera på bara föreläsningen eller så också. Det är mycket svårare att ha allting i datorn samtidigt [hör inte 0:07:59].

ERIKA: Just det. Ja, det låter meckigt, tycker jag [skratt].

ANDERS: Ja, det låter så. Men samtidigt är eleverna vana vid det här. Och det är ju lärarna också. I den vanliga undervisningssituationen så är det så att ... Men då har man möjlighet att hela tiden se att nu sitter jag ... nu står jag framme vid tavlan och pratar, men jag ser att eleven sitter här och verkar fokusera på någonting annat, så då kan jag pausa och säga att ”Vänta, hinner du inte med nu?” ”Nej, jag måste lyssna på mitt dokument lite först”, säger eleven. Och den interaktionen är mycket svårare på distans att uppmärksamma, att eleven inte hänger med. Och går det för fort och eleven inte säger någonting, så är man helt borta sen.

ERIKA: Just det. Då har man inte ...

ANDERS: Nej.

ERIKA: Nej, just det. Att det är svårt att återkoppla det då, förstås?

- ANDERS: Ja, precis.
- ERIKA: Just det. Jag tänker, det som du har berättat och beskrivit nu, finns det saker här också som är viktiga att tänka på för elever som kanske har en måttlig synnedsättning, som ju då blir en större grupp för att de också då ska ha så bra förutsättningar som möjligt?
- ANDERS: Ja, men det är samma sak där. Alltså, välj teknik och se till att ha fått träna på tekniken innan, på något sätt. Och det är väl det här som vi pratar om och märker också att många skolor gör. Det är att se till att ni har möjlighet att faktiskt kunna träffas fysiskt, att komma in till skolan. Många skolor har gjort så i början när det blev lite panik nästan på skolan, man skulle snabbutbilda lärare i hur man hanterar de här verktygen. Men samtidigt också har man satsat på att utbilda eleven, och det gäller både en elev med blindhet och en elev med synnedsättning, att kunna hantera de här verktygen som man väljer att använda på skolan. Vilka situationer kommer man utsättas för? Och där handlar det också om skolan att hitta gemensamma arbetssätt som man använder i flera ämnen också, så att det inte blir för många förhållningssätt för eleverna att förhålla sig till. Så att få möjlighet att träna och kunna komma in faktiskt till skolan någon gång för att kanske öva upp det ännu mer är en bra grej, tänker jag.
- ERIKA: Just det. Är det också så, ser du, att det finns elever som har haft också behov av att få komma in till skolan? För nu finns ju också den möjligheten sen en tid tillbaka.
- ANDERS: Ja, precis.

- ERIKA: För att hänga med och hinna ikapp.
- ANDERS: Ja. Det är ganska många. Alltså, den här distansundervisningen som skolan har, den ställer ju högre krav på personalen att testa olika lösningar och tänka om när det som man har planerat inte fungerar. Och i och med det här med distansundervisningen så har ju ... eleverna med väldigt lite syn eller ingen syn alls har ju inte samma möjligheter till stöd och tillgång till konkret material som man brukar ha i skolan. Jag sa ju det här förut med tryckt punktskrift eller svällpappersbilder eller modeller och sånt. Och det är också färre möjligheter för lärarna att spontant möta eleverna i klassrummet och visa eller stötta. Och det här har skolan löst genom att nästan de flesta har möjlighet att någon gång under veckan kunna komma in till skolan för att göra ... En del har faktiskt haft det på heltid, att eleven sitter på skolan med sin resurs och tar del av distansundervisningen därifrån, för att eleven inte är självständig i hanteringen av utrustningen. Och andra kommer in för vissa tillfällen där man känner att ”det går inte att ta det här på distans”. Många har sagt det på gymnasiet, att det handlar mycket om matematik och fysiken till exempel, som är väldigt komplex med mycket bilder och sånt där, där man som lärare måste sitta ner och hjälpa eleven. Och då kan man ha fasta tider i veckan då man har möjlighet att faktiskt göra det fysiskt också. Och det gäller både elever med synnedläggning och blindhet.
- ERIKA: Men vad ser du ... En bra variation som skapar den här bra situationen för elever med synnedläggning eller blindhet, vad finns det för verktyg och hjälpmedel som man kan ha

då för att hitta det här som gör att eleven också orkar och får ut bästa möjliga av undervisningen?

ANDERS:

Ja, en sak i variation, det tänker jag är det här fysiska mötet också, att kunna ha möjlighet till det. Inte bara tänka distans hela tiden. Och den har Skolverket öppnat upp för mer också, att man kan ta. Det andra, det gäller väl det här att kunna utnyttja teknik som till exempel delad skärm. Alltså, att om eleven har någon fråga eller läraren vill titta på någonting, så har ju eleven möjlighet att via de här videoverktygen dela sin skärm med läraren också. Det kan ju inte alla hantera. Och det här gäller både elever med synnedsättning och blindhet. Att möjligheten finns kanske att dela. Då kan läraren direkt se vad eleven har utmaningar med eller vad den behöver hjälp med, eller checka av hur det går. Så det är ett sätt. Och det finns också de här delade dokumenten som man inte ska glömma bort heller, att det finns för eleverna och lärarna att dela med varandra, så man kan stämma av. Men sen tänker jag också, en jätteviktig grej som jag inte har sagt, som jag tänker, det är också att glöm inte bort den vanliga telefonen, alltså mobiltelefonen också, i det här sättet att kunna kommunicera med eleven. Den är ett jättebra redskap. Och många resurspersoner pratar flera timmar om dagen med eleven via telefon, för att stämma av grejer och för att hjälpa till och stötta kring olika situationer och sånt där. Så att den kan vara jättebra hjälp. Och även för lärarna att kunna kommunicera.

ERIKA:

Så för uppföljning, tänker jag egentligen, att det är det du beskriver?

ANDERS: Ja, för uppföljning och under lektionen. Den läraren jag pratade med i går sa att där använde engelskläraren det, att kunna under varje lektion ta information och instruktioner på engelska direkt med eleven och samtidigt stämna av språket och sånt där med eleven. Och gör det varje lektion på telefon då. Så de har avsatt en sån tid då.

ERIKA: Just det. Ja, men det var bra. Bra tips. [hör inte 0:12:50]

ANDERS: En annan variation som jag tänker också, det är det här med att vi har märkt att det blir mycket, mycket mer små skrivuppgifter i skolan vid distansundervisningen. Man har som lärare nästan varje lektion att eleverna ska lämna in produkter. Förr hade man lektionerna till att diskutera saker och sånt där, men nu ska det lämnas in skriftligt. Och det har ibland blivit för mycket för elever med synnedsättning, blindhet. Det tar mer tid. Och ibland har läraren inte hunnit anpassa materialet, så man har inte fått uppgiften i tid heller. Och där har man gjort en variation då, om man säger, på hur man kan tänka. Det är också det här att se till att eleven får mer tid. Att den kanske har hela veckan på sig att slutföra en uppgift. Men också att man kan ta vissa saker muntligt i stället, via telefon eller andra videoverktyg till exempel.

ERIKA: Mm. Att det skapar variation där också.

ANDERS: Ja, precis. Jag tänker det.

ERIKA: Och det du säger nu, tänker jag, det var ju också någonting ... Jag tycker det börjar komma fler och fler elevröster nu också. Och man har gjort undersökningar bland elever också ganska brett. Och de beskriver just det här med

ganska många olika uppgifter till exempel. Så att jag tänker det du tar upp, det är någonting som flera har vittnat om. Och då har de också ju lyft just det här vikten av att få stöd från lärare, och att det blir jobbigt också när man inte får den återkopplingen i närtid, så att säga, eller att det går för lång tid mellan det att man har det här behovet av stöd och att det finns tid för läraren att ge det.

ANDERS: Ja.

ERIKA: Hur kan det här påverka motivation och ork att lära i den här situationen, och vad kan man göra, tänker du?

ANDERS: Mm. Nej, men det var en farhåga från vår sida också, att det skulle bli så att undervisande lärare hade mindre direktkontakt med eleven, och att i stället kommunikationen sker med resursen. Men det har flera skolor visat, att de har tydliga rutiner och ansvarsfördelning. Att undervisande lärare har regelbunden, ibland varje lektion, kontakt med eleverna också, att se att det fungerar. Men om inte den kontakten sker, så är det klart att eleven lätt kan falla undan och inte bli synlig. Och det vet ju alla på distans eller överhuvudtaget, att bli bekräftad, att bli sedd och så, är otroligt viktigt. Så det gäller ju alla elever, tänker jag, egentligen också. Men en viktig aspekt, tänker jag, för motivation, det är att visa att man som skolpersonal, som lärare, resurs, skolledning, elevhälsa, är lyhörd för elevens behov och förutsättningar, och utifrån det hela tiden är villig att förändra det som inte fungerar i distansundervisningen. Att eleven märker det. Det tror jag skapar mycket motivation. Att eleven känner att ”jag får ha möjlighet att vara med och ge mina åsikter, och hur de kan påverka hur

anpassning sker”. Och det här tror jag att vi glömmer bort ibland. En elev med blindhet som jag träffade för några år sen sa till mig ”Anders, vet du vilka de sämsta lärarna är?” Och då blir man jättenyfiken att få höra. Sa jag så här ”nej, det har jag ingen aning om”. ”Nej, det är de som har varit på kurs hos er.” Och när jag brukar säga det ... Jag har mycket kurser för lärare, så brukar jag säga det i slutet av kursen när man har haft dem några dagar. Och då blir de helt bestörta. Men eleven utvecklade det här lite och sa att ”Före kursen, då pratar ju ni med mig och frågar vad jag tycker om olika anpassningar och sånt där. Men efter ni har gått en kurs, då slutar ni fråga vad jag tycker.” Helt plötsligt tror man att man kan allting. Och det tänker jag är en sån här viktig grej att ha med sig för oss hela tiden. Det är att både i distansundervisningen och när det väl är över och vi är tillbaka i vanliga skolan, att hur mycket kunskap vi än har eller hur mycket tips och råd vi får, som till exempel via den här podcasten, så sluta aldrig fråga eleven vad den tycker fungerar, eller resonera ihop om olika lämpliga lösningar och arbetssätt. Det tänker jag är jätteviktigt.

ERIKA: Och fantastiskt bra slutord också, Anders. Jag tänker att dem tar vi verkligen med oss. Att sluta aldrig fråga och lyssna på eleven.

ANDERS: Nej, precis.

ERIKA: Och låt det också få påverka hur man lägger upp sen fortsättningen av undervisningen. Så det var ... Ja, det får vi, tror jag, nästan klistra in i varje podd som vi spelar in.

ANDERS: [skratt]

- ERIKA: Ja. Så tusen tack för att du tog dig tid, och tack för dina råd.
- ANDERS: Tack själv.
- ERIKA: Och förhoppningen är också att det här har gett inblick i hur man kan anpassa så bra som möjligt i den här situationen för elever med blindhet. Och jag vill också tacka dig som har lyssnat. Gå gärna in på vår webbplats, spsm.se, så kommer du hitta mer information om hur man kan anpassa undervisningen och ge stöd till elever på distans. Där har vi samlat goda råd som vänder sig både till skolchefer, lärare och även till vårdnadshavare och elever. Och man kan också ställa frågor till vår frågetjänst, *Fråga en rådgivare*. Och där finns kontaktuppgifterna på vår webbplats. Tack.
- INFORÖST: Tack för att du lyssnat på Specialpedagogiska skolmyndighetens podd. Fler avsnitt kan du hitta på vår webbplats och där poddar finns. Om du vill veta mer om oss och vilket stöd vi erbjuder, gå in på vår webbplats SPSM.se. Följ oss även på Facebook, Twitter och Instagram.